

Ольга Мацюпа

ПАРАСКЕВА

Сімейна драма

Параскева 17 і 84 р.

Анна 42 р.

Емілія 16 р.

Текля 65–70 р.

Іван 45 р.

Микола 35 р.

Ванда 65 р.

Розалія 17 р.

Яків 45 р.

Марія 70 р.

Пані Ядвіґа

мама Параскеви

сестра Параскеви

бабуся Параскеви

батько Параскеви

сілький вчитель

мама Миколи

сестра Миколи

сільський дяк

дочка Параскеви

(у видіннях)

Польські солдати

Упівці

Священик

Солтис і Вчителька

Діти і внуки

Пан Кароль

СЕСТРА

Події відбуваються в гірському регіоні – Бескидах, на польсько-українському пограниччі після Другої світової війни. Рік – 1946. Дім родини Кормошів. Сім'я – досить заможна, володіє великим млином. На подвір'ї заплакана Емілія. До неї підходить Параскева. В одній руці Параскеви – зарізана курка, в іншій – сокира.

ПАРАСКЕВА: На, тримай! Скажеш, що це ти зарізала.

ЕМІЛІЯ: Хто мені повірить?!

ПАРАСКЕВА: Вона не буде розпитувати, а якщо й буде, багато не говори! Скажеш, що отак розтягнула шию і чах!

ЕМІЛІЯ: Баба казала, що поки не заріжу курку, не можна мені заміж.

ПАРАСКЕВА: Може вона й права?

ЕМІЛІЯ: Та я ніколи ту курку зарізати не зможу, розумієш?

ПАРАСКЕВА: У мене колись вийшло з першого разу.

ЕМІЛІЯ: Тобі її не жаль, як ріжеш?

ПАРАСКЕВА: Я стиха прошу пробачення. Тільки нікому не кажи цього, чула? Ну це ж їсти. Але... Пауза. Ну жаль, воно живе ж.

ЕМІЛІЯ: Я ніколи не зможу бути, як ти.

ПАРАСКЕВА: Ну й добре, не матимеш стільки проблем.

ЕМІЛІЯ: Та це у мене проблеми, бо я к життю не готова. Всього боюсь.

ПАРАСКЕВА: Сама себе перестань боятися спершу. Гааа (страшить її, дівчата сміються).

ЕМІЛІЯ: Почекай, у мене щось для тебе є. (витагує ляльку і дає її сестрі) Це тобі. Я сьогодні вночі її пошила. Вона така ж смілива, як і ти. Хай буде Парасочкою.

ПАРАСКЕВА: Ого! Це мені? Красива. Розглядає ляльку.

ЕМІЛІЯ: У мене вже тридцять одна лялька і ще п'ять я під ліжком тримаю. Хочу пошити ляльку на кожну людину.

ПАРАСКЕВА: Як на кожну людину?

ЕМІЛІЯ: Кожну людину, яку знаю.

ПАРАСКЕВА: Така чемна, правильна, а потім голки пхати будеш і чарувати?

ЕМІЛІЯ: Ну що таке кажеш?

ПАРАСКЕВА: (*пильно розглядає ляльку, дивиться їй в очі*) Чого в неї такі страшні очі?

ЕМІЛІЯ: Та вони не страшні, зелені ж просто, як у тебе.

Параскева кидає ляльку на землю.

ПАРАСКЕВА: Забери її, не така я й вже страшна. Тобі ще скубати ту курку і взагалі, я врятувала тебе від бабиного крику, то ж тепер ти як справжня господинька витягнеш хліб з печі і перетреш креденс, бо мені треба почитати.

ЕМІЛІЯ: Та у мене просто ниток і тканин хороших нема. Я піддивилась раз, як підшивала пані Ванда фелон у церкві перед Стрітеня, в неї нитки такі шовкові, такі гарні, дорогі. Вона це так граціозно робила. Попросила я в неї відрізки шовку і нитку, а вона не дала мені навіть відрізки.

Емілія починає плакати.

2

БАБА

Емілія бере зарізану курку, заходить в хату, заглядує в піч, в якій печеться хліб. Текля перебирає зерна пшениці. Параскева мие руки від крові і сідає в кут читати книгу.

ТЕКЛЯ: Таки вийшло! Ну, буде з тебе господиня, бо дівка все має вміти і навіть курку різати, її ще обскубати треба. Дивись, бо хліб зараз згорить.

ЕМІЛІЯ: Ще трошки.

ТЕКЛЯ: Це я не тобі, Емільцю. Тут хтось очами бо буквах водить і не то що, як хліб згорить, а як світ завалиться, не вздріє.

Текля дивиться на Параскеву. Параскева піднімає погляд і далі продовжує читати.

ТЕКЛЯ: Понароджувала ваша мамка самих дівок, ломаку їй в плечі, що тепер з вами робити? А? Про що там в тій хоч книжці пишуть?

ПАРАСКЕВА: Про сотворення світу і теорію великого вибуху.

ТЕКЛЯ: Пфу на тебе. Який вибух? Правда насправді така. Як сотворив Бог світ, то чорт хотів його прах стерти во віки віків каменем з безодні морської, але переміг його Георгій і вбив чорта-змія, і закам'нів він, і вода ся розступила і постали наші гори й верхи. І прийшов сюди Лішик і породив він? А, Емільцю?

ЕМІЛІЯ: І породив Гриця.

ТЕКЛЯ: А Гриць породив Янка.

ЕМІЛІЯ: А Янек породив Микольця.

ТЕКЛЯ: А Микольцьо породив Іллю, який породив Стефка, який поля, примножив і млинів.

Непомітно входить дяк Яків.

ЯКІВ: А Стефко породив Зенка і були в нього сини і породились від них лемки, бойки та інші люди.

ТЕКЛЯ: О, слава Йсу.

ЯКІВ: Навіки слава. Ну-ну. Свій рід треба знати.

ТЕКЛЯ: Щось ви часто до нас в гості останнім часом.

ЯКІВ: Є діло.

ТЕКЛЯ: Параско, протри образочок матінки Божої, я одну в церкву пану дяку нашому передам. Просто мені чоловік з Гамерики прислав дві. Кличе нас, абисми їхали до него, а си бою.

ЯКІВ: Чого боїтесь?

ТЕКЛЯ: Що мене наш дід в океані втопит.

ЯКІВ: Ой, не кажіт дурниць, то вам лиш зависливі баби таке кажут.

ТЕКЛЯ: Думаєте?

ЯКІВ: Виїжджати все одно прийдеться.

ТЕКЛЯ: Пфу на вас.

ЯКІВ: Я й тому прийшов. Нас звідси виселять. Депортують у совецький рай у всій красі. Я бачив Івана Хому, якого сестри поїхали, то вони також кажуть, що їх там не люблять на Україні. Поляками називають.

Там у Любинцях є цвинтар нагорі, то людей з нашого села не пускають там хоронити. Копають самі могили в долині, яку постійно заливає. Як колись хорих на холеру хоронили.

ТЕКЛЯ: Там же ж українці живуть.

ЯКІВ: Україна то своя, а село людям чуже.

ТЕКЛЯ: Я нікуди не поїду. То казали по добрій волі. Хто хоче. У нас млин, зерно на Магурі два рази в рік родит. Як я то лишу?

ЯКІВ: Вас ніхто питати не буде.

ТЕКЛЯ: А мій дід питає, точно хоче в окені втопити.

ЯКІВ: Я прийшов лише сказати, що вихід є. Я тут говорив з ксьондзом і нашим парохом. Візьмете собі до хати одну польку, а халупу вашу перепишемо на мертву душу її цьотки Ядвіги Капуцин. Ксьондз ще не вписав її до книги метричної. А як прийдут вояки, ви сховаєтеся в півницю під землею. Або до ліса втічете.

ТЕКЛЯ: Пфу не тебе.

ЯКІВ: Як собі хочете.

Встає, хоче йти. Текля його зупиняє.

ТЕКЛЯ: Я згідна. Так зробимо! Якщо треба, маю гроші.

ЯКІВ: То все потім.

ТЕКЛЯ: Я маю долари з Гамерики. І образок візьміть.

Підходить до Параскеви і переходить на громіздкий крик.

ТЕКЛЯ: Вуса? Пауза Ти мала витерти від пороху, не з зерняток зробити Матінці Божій вуса? Осквернила Богородицю і хліб святий! Біда тепер буде!

ПАРАСКЕВА: Я подумала, що до Діви Марії моляться тільки тому, що вона народила Ісуса. А якби у неї були вуса, чи ж би не молились просто так?

ТЕКЛЯ: Погань ти чортова.

ПАРАСКЕВА: Та я не хтіла...

ТЕКЛЯ: У тебе кров на рукаві. Мілю, хто курку зарізав?

ПАРАСКЕВА: Мілька зарізала!

ТЕКЛЯ: Я не тебе питаю. Правду кажи, бо заробиш і то й як.

ЕМІЛІЯ: (дуже боязливо) Вона заразiла.

ПАРАСКЕВА: Боягузка!

ТЕКЛЯ: А ти так в задоволення птицю рiжеш? Що в тобі сидить? А? З тебе толку нiякого. Понароджувала ваша мамка одних дiвок, то одна хоч вмiє i зварити i спекти, а ти, ломаку тобі в плечi, то в книжках своїх вчитала? Сплю iх до бiса. Забирайся з очей моiх, щоб чорнота голос твiй виiла. Тобi бiгом замiж треба, тiльки хто ж таку вiзьме? Чоловiк твоiх книжок iсти не буде. Геть, я сказала!

Параскева починає плакати. Виходить. Входить Анна, натикається на дяка. З печi йде дим, Анна витягує згорiлий хлiб.

3

МАТЕРІ

Анна тримає згорiлий хлiб. До неi пiдходить Ванда i Текля i панi Ядвiга. Анна, коли розказує, час від часу наливає собі i випиває.

АННА: Бiдна моя донечка... Десять рокiв тому я прибигла до школи на виклик директора. Парасочка сидiла зiщулена в кутку. Вона не плакала. Була похмурою. Дивилась вниз. На мене й на Iвана усi дивились. I учителька, панi Ядвiга, i Солтис, iншi вчителi. Моя дитина була винувата. Їi прогнали в кут.

ПАНІ ЯДВІГА: Pobila Bogumilkę. I zabrała jej cukierki. To wstyd. Dzisiaj jest Święto Mikołaja. Nie jesteście katolikami, żeby te cukierki dostać, macie swoje święta. Zepsuła nam przygotowania do kolędy i dnia Bożego Narodzenia. (Вона побила Богумiлку i забрала у неi цукерки. Це сором. Сьогодні свято Миколая. Але ви – не католики, у вас є свої свята. Зiпсувала нам приготування до коляди i Рiздва.

АННА: Було вiдчуття, нiби я гола i всi на мене дивляться, бо ж мое порiддя, та ще й моя доця, дiвчинка побила iншу дiвчинку. Солтис гладив свою дочку Богумiлку по голови, яка була заплакана i казав, що українцi забагато собі дозволяють i що вiн нам ще покаже. Камiнь наче падав на мою доцю, а менi хотiлось, аби вiн впав на мене. I от наче хочеш пiдставити свою голову, щоб вона розбилась до безпам'ятi, а вiн все одно летiв на неi. I наче вогняна лiнiя, невидима границя роздiляла нас. I ми самi є цiєю границею. Ми тодi перепрошували, сказали, що покараємо Параскеву i що вона так бiльше не буде. Коли ми прийшли додому, Параска мовчала. Свекруха верещала на мене, що я у всьому винна, бо я iї народила. Я це все нiколи нiкому не розказувала, це все у моiй голови.

ТЕКЛЯ: Горе! Шо ж тепер буде. Чи вона цукерок ніколи не їла. Це все тому, шо жадна така, біду на нас накличе. І так легко нема.

АННА: Іван кричав, шо ще роботи позбудеться в копальні. Тоді не тільки цукерок, а й хліба не буде. І шо її треба наказати. Я йому казала, твій керовнік – англієць, при чім тут поляки, а чого дійсно тільки польським дітям цукерки?

ТЕКЛЯ: В старий млин її. Най посидить там і подумає над тим, шо зробила. Погань така. Хай темінь їй очі полоскоче. Понароджувала ти одних дівок, ану геть мені з хати, золоті верби за нею вічно ростуть. У млин її.

АННА: Мою дівчинку повели у старий млин, чорний, як земля, холодний, важкий, як криниця з водою, в яку можна впасти і не вибратися. Я це все нікому не розказувала, це все у моїй голові. Ніхто цього ніокму не розказував, але багато хто знав. Шепотілися люди.

Світло тільки на Параскеву. *Параскева кричить, але її не чути. Літає муха. Дівчина намагається її відігнати. Махає руками.*

АННА: Я не знаю, скільки вона там пробула. Вона мала б сидіти цілу ніч, бо так вирішили. Її батько, його матір. Я встала і пішла за нею. Іван мене вдарив і приказав сидіти тихо, бо то мала чортиця. Він був злий, шо я не народила йому сина і не любив свою доню. Я вирвалась, поки бігла за нею, то почала плакати, вбігла всередину. Там було тихо. Я почала її кликати: Параско, Парасочко! Дзиччала муха. Моя дівчинка лежала, зіщулившись. Я забрала її і привела до хати. Вона не промовила ані слова ані вранці, ані наступного дня, ані ще наступного. (до Теклі): Вона не говорить. Перестала говорити. До лікаря треба.

ТЕКЛЯ: Ніхто до ніякого лікаря не піде. Заговорить завтра-післязавтра. А як буде заїкатися, то віск підемо виллемо до Пилипової. Обкуримо зіллям від перестрашу.

АННА: На третій день ми пішли Парасочці виливати віск. Сказали, шо вона пса налякалася. Тоді всі пліткували про дівчину з сусіднього села, яку батьки не прийняли з нагуляною дитиною. Вигнали її з дому. Вона сиділа під капличкою три дні, діти їй носили хто молоко, хто хліб, і її не третій день не стало. Всі про це поговорили і забули. Я про це нікому не розказувала, усе в моїй голові. Потім стара Гірнячка згадала за пані Ванду, яка в молодості теж привела дитину. Її понасилували ніби. Вона той живіт прикривала і батьки сказали їй позбутися того дитяти. І ніхто не знає, шо з ним сталося, але вона хоча б вижила... Але то й мо' не правда. Така жінка, такі сукні шила для самої пані. Про це поговорили, та й забули. Параска таки почала за кілька днів говорити, спершу заїкалася, а потім пройшло. Але до сих пір, як щось тяжко

переживає, то воно вертається до неї. Я цього ніколи нікому не розказувала, все в моїй голові.

Анна ховає хліб. Починає перебирати якісь скляні юанки, нюхає їх вміст. Одну з них різко випаває.

4

УЧИТЕЛЬ

Параскева у млині. Вона пересипає зерно з одного мішка в інший. До неї підходить шкільний вчитель МИКОЛА (чоловік 35 років).

МИКОЛА: Чому ти вчора не прийшла? Я тебе чекав.

Параскева не відповідає. Після своїх спогадів дівчина знову заїкається і їй важко говорити. Вона соромиться, ховає погляд, дивиться, чи не спостерігає хтось за ними. Однак Микола не знає про її ситуацію.

МИКОЛА: Ну якщо я тебе чимось образив, можеш не розмовляти зі мною, але я все одно вимагатиму пояснень. Я прочитав твої вірші:

*Сьогодні у нас на вечерю – форель.
Ніхто не приходить й ніхто не чекає
І вітер, що змінює мапи старої модель,
листів по той берег старої ріки не лишає.*

МИКОЛА: Це цікаво, можна було б вдосконалити дієслівні рими, але... загалом чудово! В мене тут для тебе дещо є. Пам'ятаєш, я тобі розповідав про Фрейда? Мені пан Лабінський привіз з Кракова. Тримай, це для тебе.

Параскева бере книгу і ховає у свій робочий фартух.

МИКОЛА: Ти не створена для того, щоб тягати це важке зерно. Я вважаю, що тобі треба йти на студії. До Ряшева чи навіть до Кракова. Я, я поговорю з твоїм батьком..

ПАРАСКЕВА: П... па... па... пан д... думає, шшшшшшщо в...в... ме-мене т...та-талант? Чччи як?

Микола несподівано цілує її.

МИКОЛА: Завтра прийдеш?

Параскева киває.

МИКОЛА: Я тебе чекатиму. О тій самій годині біля криниці.

ПОДРУГА

Параскева зі своєю подругою Розалією поруч зі старим єврейським кладовищем, що заросло травю. Параскева стоїть на колінах і прив'язана до дерева, піднявши руки вгору. Їй дуже важко фізично. Дівчата грають в гру, яка полягає в тому, що вони по черзі дають одна одній завдання, пов'язане з ризиком або витривалістю. За їхньою домовленістю так має тривати, поки хтось з них не вийде заміж. Сьогодні завдання виконує Параскева.

ПАРАСКЕВА: Я вже більше не мммможу. Пусти.

РОЗАЛІЯ: Ти можеш ще, я знаю.

ПАРАСКЕВА: Може хватить грати цю дурнувату гру?

РОЗАЛІЯ: Ми ж домовлялись – поки хтось з нас не вийде заміж. Завдяки цій грі я навчилась рубати когута, правда, він тоді без голови ще стрибав навіжений півдня, а ще я наважилась пустити стрілу нашій вчительці, пані Ядвізі, щастя, що в око не попала. І ніхто б в житті на мене не подумав.

Сміються.

ПАРАСКЕВА: Ну все вже. Відпускай. Минулого року ти дала мені завдання нарвати тобі черешень з самої високої гілки у Гірняків. Я мало не вбилась. Я і в кропиву стрибала, і в мурашнику голою лежала і тиждень не їла... Я вже сто раз доказала, що я сильна. Наші завдання задалеко зайшли вже. Тобі не здається?

Розалія підходить до Параскеви і гладить по груді.

ПАРАСКЕВА: Відчепись.

РОЗАЛІЯ: Ти така гарна, як злишся. Давай підемо на сіновал.

Цілує звя'зану Параскеву.

ПАРАСКЕВА: Ввввідчепись.

РОЗАЛІЯ: Завдяки тобі я пустила вужа за майтки Юрки Кузьмика, який мене лапав. Виявилось, що найважчим було спіймати вужа. А ще я спеціально фальшиво співала у хорі, коли владика приїхав, зліпила пироги з гімном на Андріївські вечорниці... Вгадай, кому вони дісталися?

ПАРАСКЕВА: Я не можу більше. Пусти, ти ж знаєш, що я спішу. Я вся в колючках, спітніла... Яка година?

РОЗАЛІЯ: Якщо любить – дочекається.

ПАРАСКЕВА: Я вже не прийшла, як баба на мене накричала і вигнала...

РОЗАЛІЯ: Ривка так ніколи не нила, а ти вічно ниєш.

ПАРАСКЕВА: Ривка... Вона була сильнішою за нас обох... *Пауза.* Ти чула щось про депортацію? До нас приходив дяк.

РОЗАЛІЯ: Моя мамічка з поляків. Вона домовиться.

ПАРАСКЕВА: Пустити, не можу.

Параскева починає плакати.

РОЗАЛІЯ: Руки тримай вгорі, бо не зарахується. Ти не чуєш? От скажи, ти його любиш?

ПАРАСКЕВА: Я обіцяла, що прийду.

РОЗАЛІЯ: Мого брата усі люблять. Тато любив, мама любить більше всіх. Йому і студії у Кракові і одяг, і з'їсти все краще. А я – то таке – пусте місце. Раду дам собі. І ти його тепер теж любиш...

ПАРАСКЕВА: Але він тебе також любить. З теплотою завжди розповідає.

Розалія розв'язує Параскеву.

РОЗАЛІЯ: Тобі ще просто напросто не допекли, щоб ти зрозуміла, що своє треба брати самій.

ПАРАСКЕВА: Під старим дубом, там на вигоні лежить глек, в ньому листи. Завтра пів шостої маєш віднести в ліс. Сама занєш кому.

РОЗАЛІЯ: Ти здуріла?

ПАРАСКЕВА: Це моє наступне завдання. На нерви. І на сміливість.

РОЗАЛІЯ: Ах ти ж... Мене ж знають як католичку і польку. По мамі. Мене можуть застрілити. Скажуть, що це диверсія. Ти чула, що з Олькою твої партизани зробили?

ПАРАСКЕВА: Скажеш, що від мене.

РОЗАЛІЯ: А якщо я не вернусь?

Проїжджає віз, на якому сидить дядько.

ДЯДЬКО: Proszę siadać, dziewczęta. Zabłąkałyście? (Сілайте, дівчата, ви заблудились?)

Дівчата заскакують.

ПАРАСКЕВА: Мені до студні, завезете?

ДЯДЬКО: Jesteście Polki czy Rusinki? (Ви польки чи Русинки?)

РОЗАЛІЯ: Русінкі, Русінкі.

Дядько бере батога і б'є обох. При цьому голосно сміється. Дівчата зіскакують з воза, тікають.

ДЯДЬКО: Zabierajcie się. Macie czarne podniebienia. Niech was czarna chmura zabierze. (Геть звідси, у вас чорне піднебіння. Хай вас чорна хмара забере).

Параскева мчить. Біля криниці Микола поглядує на годинник. Зі злості бере камінь в руку і кидає в криницю. Йде з цього місця. Прибігає захекана Параскева. Вони розминулись.

6

ХОРИСТКИ

Великдень 21.04.1946. Церковний хор, в якому зокрема співає Параскева і Розалія. Може бути версія Бортнянського або Веделя «Нехай сповняться уста наші» або можна заспівати стародавній кант XVII століття «Радуйся, Радість».

Церковне подвір'я. Після служби люди спілкуються. Мають кошики з пасками і писанками. Микола підходить до Емілії та Параскеви, але звертається тільки до Емілії.

МИКОЛА: Христос воскрес! Яка бездоганна молода панна!

ЕМІЛІЯ: Воістину воскрес! Дякую, пане Миколю.

МИКОЛА: Дуже личить ця сукня. Красуня, що тут казати. Приходь сьогодні на гаївки.

ЕМІЛІЯ: Я прийду, пане Миколю.

МИКОЛА: Будемо співати і грати у моргалки. Приходь у цій самій сукні, бо налюбуватися не можна.

ЕМІЛІЯ: Я маю ще одну. Я спершу шию для своїх ляльок, а тоді для себе. У мене ціла колекція. Хочете вам покажу? У мене навіть є одна лялька з чорним піднебінням. Хоч скільки людям не заглядала в рот, то м не виділа.

Сміються.

МИКОЛА: Я чув, як ти сьогодні співала.

ЕМІЛІЯ: То Параска співає в хорі. Я слуху не дуже маю.

Параскева стоїть поряд. Не знає, як реагувати.

МИКОЛА: Хор сьогодні дивну пісню співав. Сьогодні Великдень і всюди має бути «Христос воскрес», а хор співав якісь старі канти про матір божу під час причатся.

ПАРАСКЕВА: Про Матір Божу завжди важливо співати.

ЕМІЛІЯ: Не здивуюся, якщо це Параска так почала, а всі за нею пішли. На неї желувався пан регент, що вона підбурює часом, бо хоче співати тільки то, що їй подобається, уявляєте?

РОЗАЛІЯ: Параска не просто підбурює, а й глумиться!

ОДНА З ЖІНОК: То ще будемо розбиратися з тою бунтаркою, але ми гарно заспівали сьогодні.

ДРУГА З ЖІНОК: Параска все ж молодець!

ТРЕТЯ З ЖІНОК: Ну-ну, Парасочко. То ще побачимо, як воно обернеться.

ЕМІЛІЯ: Їй що літургію зірвати на свято, що курку зарізати!

Параскева ніби неспеціально штовхає Емілію і в неї падає кошик, з якого все вивалюється.

ПАРАСКЕВА: Ой!

Емілія і Параскева починають збирати все назад у кошик. Микола теж допомагає.

ЕМІЛІЯ: Параска, чого ти вічно така неповоротка?

МИКОЛА: І слова не дотримує.

ЕМІЛІЯ: Це ви про що?

ПАРАСКЕВА: Ідемо вже додому, баба кличе. Христос воскрес!

Дічата йдуть.

Параскева та Емілія починають готувати їжу для святкового столу. Емілія метушиться. У неї піднесений настрій. Параскева мовчки виконує вказівки сестри, яка вміє все робити на кухні.

ЕМІЛІЯ: (Параскеві) Поріж хліб, отой білий. Тільки ріж тоненько, не кавальцюй. І тут накладеш свікли. Можеш ще шклянки перетерти на компот. А ще яйця треба почистити і порізати на дві половинки.

Заходить Текля.

ТЕКЛЯ: (шепотом) Мільцю, тут дяк Яків приніс документи. А це наші метрики з церкви, візьми сховай у себе і спалиш потім на вогнищі. І більше за тих ляльок не згадуй своїх. Ти вже велика.

ЕМІЛІЯ: Але я ними не граюсь. Це люди з нашого села. Це Вертеп!

ТЕКЛЯ: Нікому їх не показуй. Чула? Лишися того. Чула мене?

ЕМІЛІЯ: Ну добре.

ТЕКЛЯ: (Голосно) Давайте швидше. Я запросила гостя з міста.

Емілія заносить документи до своєї кімнати і повертається.

ПАРАСКЕВА: Ти щось маєш до того учителя?

ЕМІЛІЯ: Маю, не маю, візьму поморгаю.

ПАРАСКЕВА: Я серйозно питаю. Він тобі подобається?

ЕМІЛІЯ: Подобається, не подобається, комусь сало, а комусь мало.

ПАРАСКЕВА: Але він тобі не пара. Він замучить тебе розмовами про книжки, філософію, політику, поезію, тебе ж таке не цікавить!

ЕМІЛІЯ: А тобі що до того? Замучить, не замучить, а хтось своєполучить!

ПАРАСКЕВА: Що своє?

ЕМІЛІЯ: У Миколиної матері кажуть повна шафа шовкових суконь від нашої пані і найкращі нитки та хустини американські, уявляєш, які ляльки гарні можна пошити з її відрізків?

ПАРАСКЕВА: Ти шо зовсім вже глупа?

ЕМІЛІЯ: Глупа то халупа.

ПАРАСКЕВА: (шапрає її) Твої рими такі недолугі, як цей розлізлий холодець.

ЕМІЛІЯ: Ого, мама наша через нього якраз точнополучить.

Емілію кличе батько. Вона виходить. Параскева нервово починає перетирати келихи. Натикається на баночки, заховані за кришталем у серванті. В одній з них знаходить ключ, в іншій бачить рідину, нюхає, кривиться. В іншій знаходить нафту. Чує голоси. Прислухається.

ТЕКЛЯ: Сьогодні приїде пан Кароль. Я обіцяла, що за нього віддамо Параскеву. Він уже вдівець. Дітей не має. Пан Кароль нам допоможе оновити млин, замінити всякі причандалі на нові, а з нашою дівкою треба щось щось робити. Їй тільки заміжжя клепки вправить.

ІВАН: Старший мужчина, їй такого і треба, щоб свій гонор сховала.

ТЕКЛЯ: Ти тільки не пий багато нині, чув? Як Бог добре дасть, Емільку видамо за учителя, а ту – за пана Кароля.

АННА: Він – мабуть агент завербований. І Параску, і млин забере.

ТЕКЛЯ: О, обізвалася. Знала як дівок родити, знай, як їх тепер віддавати.

Параскева б'є склянку і вибухає гнівом.

ПАРАСКЕВА: Не піду я ні за якого Кароля, ні Мароля. Хоч вбийте мене, хоч на тиждень у млині закрийте, може взагалі голос пропаде на віки віків. Цікаво, хто з німою захоче женитися? Хоч кіл тешить, отут на голові, бачите? Не вийду. Поїду вчитися у Краків.

ІВАН: Кому ти там потрібна? Ти думаєш, ти мудріша за інших?

ЕМІЛІЯ: Татку, гості йдуть. Стрийна з вуйком Петром та Іванка.

ІВАН: Хоч одна донечка нормальна.

ТЕКЛЯ: Бо у нас вдалася.

Текля й Іван сміються. Анна мовчить. Параскева зі злості виходить. В руках у неї банка з нафтою. Вона заходить у кімнату сестри, краде документи, які дала їй баба. Посередині висить нова сукня Емілії. Параскева хоче облити її нафтою і підпалити, але не робить цього. Бере документи і виходить.

8

МАМО, МАТУСЮ!

Анна прасує обруси старою праскою. Приходить Параскева. Якийсь час вона мовчить.

АННА: Ти їла?

ПАРАСКЕВА: Їла.

Пауза.

АННА: Йди собі всмаж яйко, як хочеш їсти. Є борщ, і ковбаса вуджена зі свят, гриби, свікла з хрінном є, голубці, візьми смальцю і йди собі розігрій.

ПАРАСКЕВА: Я не голодна.

АННА: Де ти була?

ПАРАСКЕВА: Читала. Сьогодні йду в млин. Кузьмик приїде за зерном.

АННА: Я би теж так хотіла почитати. Он до нашої читальні привезли вірші Лесі Українки, інші книжки. Я взяла ту книжку, відкрила, а вона так пахла! Я не читала, а просто сиділа і нюхала.

ПАРАСКЕВА: Давай я тобі принесу з бібліотеки.

АННА: Та... Все якась робота і робота, і нема їй кінця краю. Все нема часу. *Пауза.* Як їсти не хочеш, то чого сидиш? Візьми там он замести треба, а як не, то кукурудзу треба на насіння нашкрубти.

ПАРАСКЕВА: Я хотіла вам щось сказати.

Анна прасує.

ПАРАСКЕВА: Я не піду за того Кароля.

Анна прасує.

ПАРАСКЕВА: Я його бачила. Одного разу ми з Розалькою були в лісі і він їхав по дорозі, спершу каже сідайте, а потім побив батогом.

АННА: А ви чого по лісах лазите? Так вам і треба.

ПАРАСКЕВА: Він українців не любить. Казав, що в нас чорне піднебіння!

АННА: Робота є дома, а вона по лісах лазить!

ПАРАСКЕВА: Будь ласка, постійте за мене, бо я всіма силами буду вбиратися. Я хочу на студії. Пан Микола казав, що pomoже мені поїхати до Кракова. Ти знаєш, яка наша баба і її синочок, мій батько тобто.

Анна переводить все на жарт.

АННА: Йой, шо ти видумуеш? Робота тобі клепку вставить. А про батька так не смій.

ПАРАСКЕВА: Я ж бачу, як ти мучишся. А вийду я за того, кого люблю.

Анна дає їй обрус.

АННА: На, йди постели на стіл. І свічник постав.

ПАРСКЕВА: Я тебе дуже прошу.

Анна робить вигляд, що вона дуже заклопотана. Починає нервово метушитися. Переставляє якісь чашки. Параскева плаче.

АННА: Боже, коли то я все маю встигнути, ти нічого не помагаєш.

Параскева обнімає маму і плаче. Анна нервова і хаотична у рухах.

АННА: На – бери шматку і перетирай кришталь після свята.

ПАРАСКЕВА: Перед паскою перетерли. Мама, чого ти так боїшся?

Анна мовчить.

ПАРАСКЕВА: Ну раз так – то зараз перетру. І тобі шось покажу.

Витягує заховану баночку.

ПАРСКЕВА: Чи тут є свячена водиця?

АННА: Може і свячена. То баба наша тим відає.

ПАРАСКЕВА: Баба відає, кажеш? Шось вона не по свяченому пахне... Нюхає... Я знаю, знаю, що ти п'єш.

АННА: Шо ти таке...? Як ти...?

ПАРАСКЕВА: Я все татові і бабі розкажу і покажу твою схованку, ти думаєш, я не бачу? Вони може і не бачать, а я все знаю.

АННА: Звідки ти це взяла? Постидалася б.

ПАРАСКЕВА: Ну стань на мій бік. Та нічого з тими обрусами не станеться. Давай разом почитаємо вірші. Як не маєш сии постояти за себе, постій хоч за мене. Ми будемо сильніші вдвох, Прошу!

Анна зі злістю забирає банку і ховає. Мовчки продовжує нервово гладити наступний обрус.

ПАРАСКЕВА: Ну раз так, то і ти пожалієш. Ви усі пожалієте.

Параскева виходить. Анна порбує за нею бігти, але зупиняється.

ЇЇ ВЧИНОК

28 квітня 1946 року. Входять військові. Це Ludowe Wojsko Polskie. Люди масово ідуть з возами, курми, речима.

ОДИН З СОЛДАТІВ: Szybciej. Czemu płaczesz? Dostaniesz to samo, co tutaj, jeszcze lepsze. Szybciej na dworzec, może nawet dzisiaj pociąg was zabierze. (Швидше! Чого плачеш? Отримаєш те саме, що тут, ще навіть краще. Швидше на станцію, може навіть сьогодні вас забере поїзд).

Підходить Параскева.

ПАРАСКЕВА: Proszę Pana, widzi pan ten dom? Tam też mieszkają Ukraińcy, tylko się ukrywają. (Шановний пане, бачите от той дім? Там також живуть українці, тільки скриваються).

ОДИН З СОЛДАТІВ: Gdzie? (Де?)

ПАРАСКЕВА: Tam. W tej chacie. (Там, в тій хаті).

ОДИН З СОЛДАТІВ: Tam mieszka jakaś Jadwiga Kapucyn. Jest Polką. A ty skąd wiesz? (Там живе якась Ядвіґа Капуцин. Полька. А ти звідки знаєш?)

ПАРАСКЕВА: Mogłam tego panu nie mówić. Oszukali was. Mam tu prawdziwe papiery. A Jadwiga Kapucyn nie żyje. (Я могла вам цього не казати. Вас обманули. У мене є справжні документи. А Ядвіґа Капуцин – мертва).

ОДИН З СОЛДАТІВ: Gdzie są? W lesie? (Де вони? В лісі?)

ПАРАСКЕВА: W piwnicy. (В погребі).

ОДИН З СОЛДАТІВ: Niema tam żadnej piwnicy, sprawdzałem. (Нема там ніякого погрібу, я перевіряв).

ПАРАСКЕВА: Pokażę panu. Tam, gdzie się kryje siano, za stodołą. (Я вам покажу. Там, де ховають сіно, за стодолю).

ОДИН З СОЛДАТІВ: A ty kim jesteś? (А ти хто?)

ПАРАСКЕВА Jestem Rozalią Pograniczną. Nie musiałam tego panu mówić. (Розалія Погранична, я не мусила вам цього казати).

ОДИН З СОЛДАТІВ: Teraz sprawdzę. (Зараз перевірю).

Військовий йде до місця, на яке вказала Параскева. Дівчина тікає на гору і ховається в дзвонарні церкви. Чує голоси. Це її мама і дяк. Дівчина завмирає.

ДЯК: Тут хтось є.

АННА: То кіт або миша. *Сміється.*

ДЯК: Любонько, цього разу забагато ти випила.

АННА: Я не встигла сховатися. Побачила воєнних, виляла воду. Ти казав, то завтра буде. Ще мені Перепилиха перейшла дорогу з відрами пустими. Я лиш Параски нині не виділа.

ДЯК: Сиди тихо. Цить.

АННА: Що там?

ДЯК: Господи Боже мій. Матко Боска. Їх викрили.

АННА: Кого?

ДЯК: Ведуть їх.

АННА: Куди?

ДЯК: В радянський рай, куди ж іще?

АННА: Можна подумати, тут медом помазано. Та не може бути. *Хоче йти.*

ДЯК: Сиди тихо.

АННА: Параска з ними?

ДЯК: Не бачу.

ОДИН З СОЛДАТІВ: Zbierać się! (Збиратися!)

ІВАН: Тут родився мій батько, мій дід, прадід, я нікуди не поїду.

ОДИН З СОЛДАТІВ: Zastrzeleń cię teraz. (Я зараз тебе застрілю).

Текля падає на коліна, починає плакати і просити.

ТЕКЛЯ: Тихо, Яночку. Прошу вас, змилостіться. Тут моє все, тут наша хата, наш млин, наша земля, наші гроби. Благаю, лишіт нас. Я вам дам доляри.

ОДИН З СОЛДАТІВ: Zamknij ryj, babo, dolarami wytrzesz se dupę. Myślałaś, że jesteś lepsza od innych? Ciesz się, że życie tobie zostawiłem, a ona kurwa za chałupą płacze. (Морду стули, бабо,

долярами собі дупу витреш. Ти думала, що ти ліпша за інших? Радій, що я в живих тебе лишив, а вона курва за хапупою плаче).

Штовхає її. Іван підбігає, починає обороняти матір. Військовий б'є його в обличчя. Емілія хаотично збирає речі, все що може взяти, ховає ляльки. Прибігає Анна. Вона п'яна.

АННА: Де моя дочка? Де моя донечка?

ЕМІЛІЯ: Я тут, мамо, що з тобою?

АННА: Ти татова дочка. Де Параска? Де моя Парасочка?

ІВАН: Де ти була?

АННА: Я люблю Якова, я люблю Якова. Яків, ти тут? Ти казав, що підеш зі мною.

ТЕКЛЯ: Боже, воно п'яне.

Іван вдаряє Анну. Військовий їх виганяє. Емілія кидає ключ у криницю.

ТЕКЛЯ: Ми довго стояли на стації. Я плакала усю дорогу. Моя земля втекла з-під ніг. Як була я маленька, мені ворожка-приблуда наказала, щоби не трималася так дому, бо і так мій не буде. Я вдавала, що в се не вірб, але я пам'ятаю ці слова її. Я цього нікому не казала, це в моїй голові. І наче вогняна лінія, невидима границя розділяла нас. І я сама була цією границею. Мій син почав так пити. Так пити. А невістка, не буду їй казати... Я думала, ми там місяць-два і вернемось. Тим більше, що Параска лишилась, сховалась якомсь же ж, вже пригляне за всім. Яка не яка, а все ж наша.

ЕМІЛІЯ: Я змогла взяти тільки кілька ляльок. І наче вогняна лінія, невидима границя розділяла нас. І я сама була цією границею. Я плакала за ними, як за дітьми, бо в кожну з них я вклала душу.

10

ЇЇ ЗЕМЛЯ

Параскева дивиться в дзеркало. Приміряє плаття Емілії, одне, потім друге. Позує перед дзеркалом. Починає сміятися. Потім різко знімає з себе сукню, ріже її ножицями, роздирає. Знаходить саморобну ляльку, яку їй колись подарувала сестра. Починає плакати. Кричить

без голосу. Біжить. Може бути музика, дим. Параскева сидить біля криниці, де її чекав завжди Микола.

ПАРАСКЕВА: *(до ляльки)* Пусте село. Залишилось мало хат, в яких живуть люди. Ти краще знаєш, як то жити, що й до кого обізватись нема. В пустоті? Є кілька хат, в яких лишися люди. Кілька польських родин, чотири українські, наша мала бути п'ята. А от там жила наша Ривка. Пам'ятаю, як били її брата і казали співати польський гімн, он в тому місці. Я про це нікому не розказувала, все в моїй голові. Вони зникли з очей і я про це нікому не кажу, все в моїй голові. На них наче падав камінь, а мені хотілось, аби він впав на мене. І от наче хочеш свою голову підставити, щоб вона розбилась до безпам'яті, а він все одно летів на них. І наче вогняна лінія, невидима границя розділяла нас. І я сама була цією границею. Ти не можеш говорити. Я теж колись не могла говорити. *Пауза.* Чого дивишся так? Емілія бачила мене. Вона тобі зробила такі ж бридкі очі, як у мене. Такий бридкий рот, як у мене. Таке волосся, таке страшне, закуйовджене і негарне, як в мене. Паскуда!

Викидає ляльку. Підходить Микола. Піднімає ляльку, приносить і дає Параскеві.

ПАРАСКЕВА: Що ти тут робиш?

МИКОЛА: Коли ще жив мій батько, він сюди приходив за водою, бо вона тут чиста, без присмаку нафти.

ПАРАСКЕВА: Твого батька вбила ота перша бомба?

МИКОЛА: Так, німці першим ділом розгромили рафінерію. Це якесь місце, з якого всі зникають.

ПАРАСКЕВА: Сюди приїдуть інші люди.

Якийсь час дивляться один на одного. Починають цілуватися, кохатися. Розалія підглядає збоку і мастурбує.

11

СВЕКРУХА

Ванда і дяк. Ванда поправляє плаття на манекені і курить люльку. Розалія пере.

ДЯК: Це для невістки?

ВАНДА: Ну що ви. Це ж убрання нашої пані... Останній раз вона одягала його на Боже Тіло, як ще була тут. Тоді, ви ж пам'ятаєте, вона повненька була

ДЯК: Та чого не пам'ятаю!

ВАНДА: Вона мала йти на службу і хотіла одягти мереживну сукню. Мала казати слово, бо то її Войтусь до першої комунії йшли. А тут раз і вона не влязиться. Трісло по швах. То прибігли до мене і я зашивала на ній, Боже, як вона мені дякувала. Ось накидка її – досі сяє. Воно так пасувало до лица Аделі Гродзіцької. Яка то жінка була.

ДЯК: Повінчаються вони у нашій церкві Параскеви П'ятниці, але буде ксьондз шлюб давати.

ВАНДА: Ой, та вже, як буде. Лиш би мій Микольо не мучився.

ДЯК: Ну люди різне говорять. Я оформив Кормошам хату на померлу Ядвігу Капуцин, прийшла її родичка з Ропеньки, Сильвія Капуцин. А вони сховалися всі в пивницю. Як так сталося, що їх той военний викрив, я не знаю. Тільки Параска знала про то місце.

ВАНДА: Ще нас зі світу згубить.

ДЯК: Ой часи такі, коли все догори дригом – Ляхи за Сян, Українці за Сан. Місяць тому убили генерала Кароля Сверчевського біля Яблінки. Поляки того просто так не лишуть. Брат мої жінки в офіцерах. Сказав мені, що і так, і так тут не будемо.

ВАНДА: Пфу на вас. Розалю, я їду сьогодні до міста. Борщ звариш і аби ти встигла, бо як дощ, то воно не висохне.

Ванда виходить. Розалія якийсь час пере. Входить Параскева.

ПАРАСКЕВА: Ти сама?

РОЗАЛІЯ: Як бачиш, перу братові сорочки і всю білизну.

ПАРАСКЕВА: Я якраз прийшла спитати, може щось треба допомогти?

Розалія запалює мамину люльку. Параскева відкриває шафу пані Ванди і починає звідти витягувати дуже красиві плаття.

ПАРАСКЕВА: Ого! Яка краса! Так це дійсно правда про ці сукні. Чого ти ні разу у це не одягалась?

РОЗАЛІЯ: Бо це не моє.

ПАРАСКЕВА: Поки твоєї мами нема, я примірю, Ого! Яка тканина! Це ж справжній шовк.

Параскева одягається в сукню і красивий капелюшок.

ПАРАСКЕВА: Оце у тебе придане буде.

РОЗАЛІЯ: Я ж сказала, що не буде. Це все належить пані Аделі Гродзицькій з роду Кмітів.

ПАРАСКЕВА: Але ж вона давно емігрувала в Америку. Їхня вся родина виїхала ще до війни.

РОЗАЛІЯ: До цього капелюшка, до речі, не те що торкатись не можна, на нього мама забороняє навіть дивитись.

ПАРАСКЕВА: Але він на видному місці висить.

РОЗАЛІЯ: До цих усіх речей не можна торкатись.

ПАРАСКЕВА: Ти ходиш постійно в обносках, маючи в домі таку красу? Невже ти ніколи навіть не приміряла їх, як мама їздила до Ліська?

РОЗАЛІЯ: Ні.

Параскева витягує сукні, роздивляється їх.

ПАРАСКЕВА: О, можна цю, ну ніхто ж не бачить.

РОЗАЛІЯ: Про тебе пліткують.

ПАРАСКЕВА: А про кого не пліткують?

РОЗАЛІЯ: Ти думаєш люди не знають, що це через тебе твоїх викрили?

Параскева змінюється на обличчі. Починає знімати сукню.

РОЗАЛІЯ: Як знала все порозкидати, то одягни цю сукню на весілля.

ПАРАСКЕВА: Ти що? У мене є своя.

РОЗАЛІЯ: Це не твоя, а Емілії.

ПАРАСКЕВА: Я, я собі пошю.

РОЗАЛІЯ: Одягнеш цю і капелюшок, глянь, як гарно тобі в ньому!

ПАРАСКЕВА: Але, але я не можу.

РОЗАЛІЯ: Це моє останнє завдання. Ми ж домовлялися — поки хтось з нас не вийде заміж. Ну от. Твій час настав.

ПАРАСКЕВА: Але ти не можеш!

РОЗАЛІЯ: Ти навіть не спитала, як я той глек віднесла. Я мало не поплатилась життям через твоїх бандерівців. Там один дуже був злий, що ти особисто не прийшла. Вони мали надію на тебе і я маю надію, що ти будеш справжньою красунею на весіллі.

Чути шурхіт. Параскева швидко складає все в шафу. Розалія починає прати. Параскева тікає.

12

ІІ ВЕСІЛЛЯ

Весілля. Старий млин. Дві-три скрипки і бубен. Параскева і Микола посередині. Параскева щаслива. Поки йде весілля, грає музика, кілька людей танцює. Параскева у простій вишиванці і спідниці. Без капелюшка і сукні.

ВАНДА: Благослови вас Господь.

МИКОЛА: Дорогі гості, дякую, що в такому хоч невеликому гроні, але прийшли до нас розділити радість у старому млині. Маємо трішки пляцків і трошки горівки, бо багато нема.

ПАРАСКЕВА (До Миколи): Тяжка була ніч.

МИКОЛА: Яке щастя, що ти встигла сховатися.

ПАРАСКЕВА: З моєї хати украли всі образи і ту Матінку Божу, що дід з Америки передав. Усе срібло. Бабину скриню.

МИКОЛА: Це польські хлопці з двох сіл, збираються у групи і граблять пусті хати по селах.

ПАРАСКЕВА: Добре, що вчора, а не нині. У нас попереду ціле життя.

Грає музика. Весілля. У село заходять упівці.

УПІВЕЦЬ 1: Як не нашим людям, то нікому.

УПІВЕЦЬ 2: І тут все пограбили.

Запалюють вогонь і підпалюють пусті хати. Підходить Розалія.

УПІВЕЦЬ 1: Полька чи українка? Наставляє зброю на неї.

УПІВЕЦЬ 2: Не чіпай, я її знаю.

РОЗАЛІЯ: Там у Старому млині Параскева Кормош виходить заміж.

УПІВЕЦЬ 2: Та, яка нам не принесла те, що мала?

РОЗАЛІЯ: Та сама!

УПІВЕЦЬ 2: Веди.

Упівці вриваються на свято, ломають скрипки музикантам, б'ють чоловіків. Чути звук дзвонів. Може бути вогонь.

РОЗАЛІЯ: Село горить!!!

З'являється пані Ядвіга. Вона танцює. Жінка має невеличку хатинку-млин, відкриває її, а там ляльки Емілії.

13

її ТІЛО

13 травня 1947 року. Ранок, у селі розпочалась акція «Вісла». Параскева вагітна. Їй скоро народжувати. Вона сидить з піднятими догори ногами. Входить Микола. Цілує її.

МИКОЛА: Ноги знову спухли?

ПАРАСКЕВА: Зранку ще куди не йшло, а от під вечір зовсім погано. Розалія майже не говорить зі мною. Мама твоя каже, що я притворююсь, аби не робити нічого. Але мені дійсно крутиться в голові, свічка так сильно мигає, як горить. Наша сусідка мала такі самі ознаки, то вмерла два роки тому і трое дітей осиротіли.

МИКОЛА: Три жінки в хаті – це непросто. Я вже говорив з мамою і ще раз поговорю. Пробач їй. Я вірю, що знайдете спільну мову.

ПАРАСКЕВА: Я тебе не вартую.

МИКОЛА: Ну що таке кажеш? Любонько. Рибонько. Цілує її.

ПАРАСКЕВА: Я приношу людям одні нещастя. Потім я все одно втрачаю те, що не моє. Мені треба було обирати інший шлях, самій виконати то завдання, а я повірила, що поїду вчитись...

МИКОЛА: Завдання?

ПАРАСКЕВА: Та це наші старі забави з Розальєю.

МИКОЛА: Завдання завжди можна ще виконати.

Параскева мовчить. Дивиться в одну точку.

МИКОЛА: Що з тобою? Ти сама не своя. Послухай, хай ще все встряхнеться, ми знайдемо спосіб вернути твоїх назад.

ПАРАСКЕВА: Нашу хату пограбували поляки з сусіднього села, а потім бандерівці її ж спалили. Куди їм вертатися? Млин, який був дорожчий

моїй бабі за дітей і онуків, конфіскував комуністичний польський уряд.

МИКОЛА: Іноді думаю, що це все через нафту. Нафта — це як кров війни. В мене таке враження, що війна так і не закінчилась. А можна було заробляти, розвивати. Скільки її тут в нас під землею?

ПАРАСКЕВА: *Нюхає одяг Миколи.* Де ти був? У лісі? Що ти там робив?

Микола обіймає її.

МИКОЛА: Рибонько, все у нас буде добре. Довірся мені і не слухай ні маму, ні Розалію. Гарзд? Ходімо снідати, бо роботи багато.

Входять у кухню. Там свяряться Ванда і Розалія.

РОЗАЛІЯ: Там ще півбуханки. І молоко свіже є. Я тільки взяла один кусок. Може взагалі мені не їсти? Бо ж Микола тепер за трьох?

ВАНДА: Микола за себе. А ти на себе глянь, яка гузиця виросла. Треба пільнуватися. Не їч хліба багато.

Розалія зі злстю лишає недоїджений сніданок.

РОЗАЛІЯ: Я іду в поле.

ВАНДА: Микольцю, на бери їж, хлібчик свіжий, молоко Роза принесла. Може ще яйка тобі всмажити? Чи може кашку хочеш?

Лунає свисток. Розалія виглядає через вікно.

РОЗАЛІЯ: Знову військові. А це люди з возами, худобою йдуть зі сторони Брелікова і Ропеньки. Невже це була правда і таки знову виселяють!

МИКОЛА: Збираємось. Ми поїдемо разом з людьми із нашого села. Нам тут добра не буде.

ВАНДА: Ти що таке видумав?

МИКОЛА: Мій батько був українцем, я — хрещений в церкві, це Розальку ти в костелі похрестила. Я вчора зустрів Риська з Ліщоватого. Він сказав, що у них вже заселили гуралів з Подгалья і вони на нього «бандеровец» і «бандеровец». «Українец» і «українец». Він мусів їм метрику показати, що в косяолі хрещений. А вони все одно не вірять, дразнять його, ображають.

ПАРАСКЕВА: Але ж це поляки. Свої ж.

МИКОЛА: Поляки то свої, а село стане чуже нам.

ПАРАСКЕВА: Але й там десь на якійсь півночі чужа земля нам буде!

МИКОЛА: Там будемо купи триматись.

ПАРАСКЕВА: Не треба цього робити. Прошу.

ВАНДА: Це тебе твоя паршивиця напоумила? А тепер вдаєш, вмієш ти роль грати! Тільки хліб наш їси і животом прикриваєшся! Якби не дитина, знала б ти своє місце.

МИКОЛА: Мамо, перестаньте.

ВАНДА: Ну як їхати? Я тут родилася.

Входить солдат.

ОДИН З СОЛДАТІВ: На вихід. Маєте півгодини, щоб зібратись. На вокзалі дадуть вам їсти.

ВАНДА: Przecież jestem Polką. Jestem katoliczką. (Але я – полька. Я – католичка).

ОДИН З СОЛДАТІВ: Mam zapisane, że gospodarz tego domu – Ukrainiec. Sprawdzaliśmy dokumenty bardziej rzetelnie. (У мене записано, що господар цього дому – Українець. Ми перевіряли документи більш ретельно).

ВАНДА: Gospodarz tego domu już nie żyje od pierwszego dnia wojny, wojna się skończyła dwa lata temu. Tu ja jestem gospodyni domu. (Господар цього дому помер у перший день війни, війна вже закінчилась два роки тому. Тут я господиня).

ОДИН З СОЛДАТІВ: Proszę pokazać papiery. (Покажіть, будь ласка, документи).

ВАНДА: Tu są. (Ось тут).

ОДИН З СОЛДАТІВ: Muszę zapytać porucznika. (Мені треба спитати поручника).

МИКОЛА: Мамо, ми ідемо. Збираємось.

Солдат огорожує їх дім колючою проволокою. Розалія починає збиратися. Параскева також збирається. Ванда плаче і починає збратати свою шафу з красивими сукнями і капелюшками. Увесь цей недоторканий одяг вона тягне з собою в товарний вагон потягу. Розалія викидає ключ від хати у криницю.

Товарний вагон. У ньому переважно жінки. У вагоні повно зерна, стоять мішки з зерном. Люди хто як. Мовчки їдуть. Розмову жінок можна передати тільки голосами.

ОДНА З ЖІНОК: У Лішика корова телятко вродила, застрілили бідну, а телятко лишилося, Боже...

ДРУГА З ЖІНОК: А її братова родила маленьке і вже му рочок, то вона малому хлопчику ще їсти дає, аби вижило, а малу виганяє надвір, щоби та не виділа.

ТРЕТЯ З ЖІНОК: Ото, хто в комунізм вірив, тепер буде звізди червоні гризти.

ОДНА З ЖІНОК: А чули, що є риба, яка родиться в річці, пливе до моря, там полже, росте і потім проти течії вертається до рідної річки, є нерест, плодиться потомство, а ті риби помирають.

Станція Освенцім. Входять солдати. І забирають чоловіків у концтабір Явожно.

ОДИН З СОЛДАТІВ: Iwan Antoniszyn, Konstanty Kołodziej, Eliasz Górniak, Mikołaj Pograniczny – na wyjście. (Іван Антонишин, Костянтин Колодій, Ілля Гірняк, Миколай Пограничний) – на вихід.

ПАРАСКЕВА: Куди ви їх забираєте?

ОДИН З СОЛДАТІВ: Jeśli pani jest żoną kogoś z tych mężczyzn, to też na wyjście. (Якщо ви дружина когось з цих чоловіків, то також – на вихід).

ДРУГИЙ З СОЛДАТІВ: Ma rodzić. Ciężarna jest. Zostaw ją. (Їй скоро народжувати. Вона вагітна. Лиши її).

ПАРАСКЕВА: Rób co chcesz, możesz mnie zabić. (Роби, що хочеш, можеш мене вбити).

ВАНДА: On jest moim synem. Niech pan mnie zabierze. Gdzie go zabieracie? (Це мій син. Хай пан мене забере. Куди ви його забираєте?)

ОДИН З СОЛДАТІВ: Jest podejrzany o współpracę z UPA. Pojadą w lagru w Jaworznie. Posprzątaj pani wagon od ziarna. Zabieraj się z moich oczu. Żebym cię nie widział. Won. (Він підозрюється у співпраці з УПА. Поїдуть до табору в Явожні. Поприбирай пані вагон від зерна. Забирайся з моїх очей. Щоя я тебе не бачив. Геть!).

Миколу та інших чоловіків забирають. Поїзд іде далі. Параскева ридає.

Солдат бере весь кошик з сукнями і капелюхами, придивляється, забирає це і йде.

ПАРАСКЕВА: Ццце ттвоооооєє ...ооооосстанне за-за-завданняя...
Розалія плаче.

16

ДОЧКА

8 червня 1947 року. Село в околицях Слупська біля моря. Хата, в якій раніше жили німці. Їх також виселили. Дитина щойно народилась і плаче. Параскева в ступорі. Не реагує на немовля. Це дівчинка. Розалія носить дитину. Потім кладе її біля Параскеви. Йде до мішка з крупю.

РОЗАЛІЯ: Я вже не можу їсти цю кукурудзяну кашу. В ній завелися миші. Боже, який красивий посуд. А нема чого їсти. Де ті люди, що тут жили?

ВАНДА: Тут жили німці. Німці вбили твого батька.

РОЗАЛІЯ: Де вони зараз?

ВАНДА: Там, де і ми з тобою. Тільки ми нікого не вбивали.

РОЗАЛІЯ: Сумніваюсь, що і ці вбивали, але може й підтримували. Що ми маємо їсти? Тут миші в мішку. Фу.

ВАНДА: Підеш накопаєш картофель в село у людей, як геть смеркне.

РОЗАЛІЯ: Вже смеркло.

ВАНДА: Почекай ще трохи.

РОЗАЛІЯ: А як мене зловлять?

ВАНДА: Не зловлять. А як зловлять, відгризеш їм руку. Сміється.

РОЗАЛІЯ: Я хочу їсти. Боже, чого та дитина так кричить!?

ВАНДА: Їсти хоче.

РОЗАЛІЯ: Параска, Параска. Ти чуєш?

Параскева не реагує. Розалія бере дитину на руки, носить. Розалія пробує цідити молоко з грудей у Параскеви. Молока нема.

РОЗАЛІЯ: Параска, роби щось.

ВАНДА: Дитя і так помре. Вже смеркло, треба винести в стодолу, щоб плачу не було чути, лишити на ніч. На ранок буде зимне. Тут закопаємо.

РОЗАЛІЯ: Мамо, ви здуріли?

ВАНДА: Так колись часто робили. Дітей родилось багато. Їсти не було не було чого. Як не давали ради, то це найменш безболісний спосіб. Померзне, покричить і земля його тільце назад візьме.

РОЗАЛІЯ: Параска, Параня, вставай. Чуєш, це мое завдання! Вставай.

Бере дитину, носить на руках нервово.

РОЗАЛІЯ: А-аа, а-ааа. Ну я б тебе нагодувала. Господи, присосись до моєї груді. На.

Дитина кричить. Ванда підходить до Розалії бере дитину.

ВАНДА: Не думала, що прийдеться робити таке другий раз у житті. Будь тут, я сказала. Підеш зараз бульбу рити, а то всі повмираємо.

Забирає дитину і виходить. Закриває двері на ключ. Розалія пробує відкрити двері, але не може. Ванда повертається. Закриває двері, ключ ховає. Ставить чайник. Розалія бере якусь склянку, п'є воду, склянка розбивається і ранив руку Розалії.

Прихід пані Ядвіги. Вона одягнена у наряд пані Ванди, у капелюшку. Вона знову відкриває свій ляльковий будиночок у формі млина. Одна з ляльок – це немовля або це може бути знову Вертеп.

У цей момент Параскева зривається, вибиває вікно руками, теж ранив і вистрибує надвір. Вона повертається з дитиною на руках.

17

ПРА ПРА ПРА...

Над труною стоять Розалія і Параскева. Параскева кладе хліб на труну.

РОЗАЛІЯ: Минуло відтоді шість років. Це був похорон моєї мами. Великдень 1953. 5 квітня. Прийшли якісь люди, якийсь хор. Я тоді мала промовити якесь слово про печаль і смуток, але усі слова розгубила. Я не знала історії своєї матері. Мені здавалось, що у неї було багато таємниць і болю. Але я не питала, вона не розказувала. Я зрозуміла, що не знала її, тільки мала на неї жаль усе життя, що вона не любила мене. Я не знаю, чи так було насправді. Нас наче вогняна лінія, невидима границя розділяла нас.

І я сама була цією границею. І вона була границею. Я відчула якесь тоді полегшення. Я цього нікому не казала, це все у моїй голові.

ПАРАСКЕВА: Як сотворив Бог світ, то чорт хотів його знищити в прах во віки віків каменем з безодні морської.

РОЗАЛІЯ: Але побідила його діва Марія і закам'янів той чорт, і вода ся розступила і постали наші Бескиди.

РОЗАЛІЯ: І прийшла туди Пелагія і породила Євдокію.

ПАРАСКЕВА: А Євдокія породила Теклю.

РОЗАЛІЯ: А Текля породила Богумілу.

ПАРАСКЕВА: А Богуміла породила Ганну.

Десь тут починають сміятися і далі сміючись...

РОЗАЛІЯ: А Ганна породила Емілію.

ПАРАСКЕВА: А Емілія породила Ванду.

РОЗАЛІЯ: А Ванда породила мене Розалію, мого брата Миколу, від якого Парскева гародила Марічку. І були серед нас, і поляки, і українці, і євреї з нами були... Священик не зрозумів моєї промови і сказав, щоб я припинила. Було всім незручно, але всі вдавали, що все гаразд і що всі розуміють, що у мене такий нервовий стан. Параска роздавала цукерки, наче Миколай. Тоді почав падати дощ, я розкрила парасоль і ми обнялись. З нами була шестирічна Марічка. Я тоді наважилась їй про це сказати.

ПАРАСКЕВА: Кажі.

РОЗАЛІЯ: Я... Я їду в Едмонтон.

ПАРАСКЕВА: Це Америка?

РОЗАЛІЯ: Канада.

ПАРАСКЕВА: А я думала, що зустрінеш там пані Аделю Гроздзіцьку. *Сміються.* І мого діда.

ПАРАСКЕВА: Це як тепер тебе кликати, Роззі?

РОЗАЛІЯ: Може бути і Роззі!

Обіймаються.

РОЗАЛІЯ: Я поїхала. Мені у ту ніч приснилась наша вчителька пані Ядвіга. Я через наші ігри дійсно ледь не вибила їй око стрілою. *Сміється.* Пані Ядвіга читала вірш Парасочки.

Сьогодні у нас на вечерю – форель.
Ніхто не приходить й ніхто не чекає
І вітер, що змінює мапи старої модель,
листів по той берег старої ріки не лишає.

Я цього нікому не казала, навіть Парасці, це все в моїй голові. Я поїхала в Едмонтон. Працювала швачкою, уявляєте? Як і моя мама, ніколи не думала, що я можу шити. У мене непогано виходило. Було у мене й особисте життя, але до Параски я писала й писала...

18

ВНУКИ І ПРАВНУКИ

2012 рік. На екрані трансляція матчу Україна-Швеція в рамках Чемпіонату Європи з Футболу. Параскеві 84 роки. Вона щось пише, потім ховає листи у конверт. Марія пакує речі в сумку. Потім бере сукню і підходить до матері.

МАРІЯ: Мамо, давай я оцю сукенку попросую, бо до тебе нині хористи приходять.

ПАРАСКЕВА: Які хористи?

МАРІЯ: Ну твій хор. Наш, український, який ти заснувала, твої учні прийдуть. Дзвонив Зенко, диригент, якому ти передала свою справу. І ще – мені з кафедри дзвонили. Скоро твій ювілей. 85 років. Твої молодші колеги, колишні твої студенти-хіміки хочуть зробити в університеті якусь урочистість невелику. І третя справа, слухай – я попросила Уршулю, з хору, вона буде приходити до тебе на другий тиждень, як ми в Хорватію поїдемо. Мав ще Микола з нами їхати.

ПАРАСКЕВА: Марусю, вижени ту муху.

МАРІЯ: Яку муху? Та нема тут мухи. Ну слухай, не хотіла тобі казати, наш Микола рішив розвестися. Матеуш вже поступив, але десь у коледж. Я їм завжди тебе в приклад приводжу, як то тяжко колись було, як ти мусіла виборювати, а вони не вміють цінувати то, що мають. Хоч Микольо такі гроші вклав в ремонт, такі гроші! Апарат до кави за три тисячі злотих купив. Три тисячі? Представ? Чи то на каву до кав'ярні не можна піти? Ну я все розумію. Але люди добрі, що вона кожен раз то латте п'є? Я йому казала, сину, та жінка не для тебе.

ПАРАСКЕВА: Марусю, доцю. Йди но сюди. Віднеси ті два листи на пошту. Один до тата, один тьоті Роззі, а той останній – до України.

МАРІЯ: *(вибухає гнівом)* Мама, ти... Далі за своє, ну може вистачить з цими листами? Ти ж знаєш, що на них ніхто не відповість. Тато вже

не вернеться. З України ніколи не відписують. Цьоця Роззі вмерла ще в 98 році... Я тобі скільки раз казала, давай поїдемо в ті Бешади, давай в Україну поїдемо, он цього року Євро, може наступного року Україну в Євросоюз візьмуть, то не треба буде навіть паспорта заграничного. Я би їх по фейсбуці знайшла, але ж ти кажеш, що у тебе тільки сестри були, вони заміж повиходили, я ж не знаю, які їх фамілії. Давай як з моря приїдемо – Здзіслав нас завезе.

ПАРАСКЕВА: Вижени ту муху, бо не можу.

МАРІЯ: Мама, нема тут ніякої мухи, як і відповіді нема вже двадцять років. Ми і адреси шукали, ну скільки можна?

ПАРАСКЕВА: То останній лист.

МАРІЯ: Ма, в неділю в Матеуша день народження. Давай підемо купимо йому від тебе подарунок. Це твій найстарший правнук. Не всі внуків можуть дочекатися. Ти мене чуєш?

ПАРАСКЕВА: Тато вже не вернеться, хіба більше ста пережив, а от Емілія, сестра моя може ще жити. Вона від мене молодша на рік.

МАРІЯ: Мама, давай я пароха закличу. Він тебе посповідає.

ПАРАСКЕВА: Неси на пошту, я кому сказала!

Марія робить ксилу міну, бере листи, йде до якоїсь шафи, відкриває дверцята, щоб туди поставити, а звідти висипає купа невідісланих листів. Вона пробує складати назад, вони не влазять. Ганна їх підпалює.

Прихід пані Ядвіги. Це може бути як видіння. Пані Ядвіга з ляльками Емілії в іграшковому домі. Пані Ядвіга, схожа на Матір Божу і у неї вуса.

ПАНІ ЯДВІГА: Мене видали заміж за Ягайла. І ми були разом у великому князівстві Литовському разом з руськими і польськими землями. Ой, та просто то. Упокой Господи, душі рабів твоїх Пелагію, яка породила Євдокію і Григорія, який породив Гриця. І Шломе, який породив Ривку. І Войтек, який породив Ванду...

Поки читає заупокійну молитву, Ядвіга ховає ляльок хатку у формі млина, в якому крутиться колесо.

ЗЕМЛЯЧКИ

Квітень 2022 року. 15 квітня. Параскеві 94 роки. Вона пише лист. На телевізорі показують новини. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну. Входять Микола і Матеуш – внук і правнук Параскеви,

заносять сумки. З ними заходять три жінки-біженки з України – 75, 50 і 30 років приблизно. Матір, її Дочка і її Внучка.

МАРІЯ: Заходьте, заходьте. Боже, що той Путін чудить? Масакра... Щоб в 21 столітті...

ВНУК: Може гербатки, дівчатка? Я так по українськи трохи з акцентом говорю. Але говорю. Тут в нас є овоцова, чарна, зельона. Яку хочете?

ДОЧКА: Мені просто чорну.

ВНУЧКА: А я зелену, якщо можна.

ВНУК: Я пшепрашам, є ще коньячок, віскі, може щось такого хочете, я тільки пропоную. Як антистрес.

ВНУЧКА: Тонізуєче.

ВНУК: Я як дивлюсь на таких чарівних дівчат, то в мене стрес моментом проходить. Підморгує. Сміються. А ви звідки самі?

ДОЧКА: З Херсону. Боже, виїхали за всі гроші світу.

ВНУК: Боже, що той москаль витворює.

ВНУЧКА: Та он водітеля, який нас за всі гроші світу вивозив – два дні тому розстріляли, бо не зупинився на блок посту. Варя написала он в вайбере.

ВНУК: Masakra jakaś! (Жах який!)

МАРІЯ: (до дівчат) Ми тільки тут по українськи говоримо.

ВНУК: Мама, не починай.

ДОЧКА: А наша баба казала, що ми взагалі то тоже з Польщі походим.

ВНУК: О на маєш! Ну бо ми українці в Польщі. Нашу родину сюди по війні виселили, на північ. Ми зі східної Польщі, з горів.

МАМА: Мою маму також виселили.

ВНУК: О на маєш!

МАМА: Дай но того коньячку трошки, бо в мене шось давленіє.

ВНУЧКА: Ба, ти норм?

МАМА: Та нічого мені не є.

ВНУК: Все правильно. Бабця знає, що треба. Ніхто більше не?

Підсідає до внучки.

МАМА: Вже як наливаєш, то побільше. Ти до мої онучки не тойво, бо вона ще та штучка.

ДОЧКА: Ой, мама, що ти чудиш? Успокойся.

МАМА: Лий. Не можна старих жінок обіжати.

Микола наливає. Мама сміється. Всі не знають, як реагувати. Випиває.

МАМА: Добрий. Але наш закарпатський ліпший.

ВНУЧКА: Ба, ти ніколи не п'єш. Люди нас прийняли.

ДОЧКА: Пробачте.

ВНУК: Все добре. Всі все розуміють. Може й ви по чуть-чуть?

МАМА: Моя мама походила з горів, а то в 46 році була знаєте депортація. І наша родина зробила собі так як липові папери, бо вони там свій тартак мали і баба аж ніяк їхати не хотіла і вони якось сховалися. Але хтось їх здав і їх всіх вивезли. Хтось зі своїх. Спочатку під Стрий, на західну, а потім там тяжко було, мама вийшла заміж. І то всі їхали на Херсонщину, бо там колгоспи, тай вони поїхали, так там й осталася. А в Польщі ніби ще лишилася мамина сестра, ніяк не могли її віднайти.

ДОЧКА: Та брат вроді остався.

МАМА: Та вроді сестра, а може й брат.

ВНУЧКА: Ма, що вона видумує... Ба, що за історії? Ти цього раніше не розказувала. Ма, це шось старчіске. Вона в Макдональсі з Воробйовою Іркою билася за бутерброд, я вже нічому не здивуюсь. То стопудов старчіске.

МАМА: Моя мама, твоя прабаба не могла в степу жити. Вона, знаєте, людина лісу. Вона моря боялась. А я без моря не можу. З моря до моря приїхали. Я одні наші ключі, як ми тікали, то в море кинула. І в мене перед очима ті ключі, наче камінь падали на то море. І ніби вогняна лінія, невидима границя розділяла нас. І я сама була цією границею, знаєте.

ВНУК: Боже, а з якого то села вас виселили?

МАМА: Та казала вроді... Не помню.

ДОЧКА: Нема вже того села на карті. Поле там чи полонина.

ПРАВНУК: Та добре, що і нас колись виселили. Ми там з хлопцями їздили минулого літа. Одне пияцтво, ну тільки гори красиві такі.

ВНУК: Ну, я теж так кажу, якби не друга світова війна, то я би теж сидів в тих горах і директором банку не став би. Жартую. Марія презирливо дивиться на сина. Ну знаєте, скільки людей, стільки історій, а всі великі держави колись розвалюються, і росія теж розвалиться.

МАРІЯ: Та дав би Бог. Ну пийте чай, пийте поки теплий, з дороги. Тут для вас буде поки кімната, постіль там є, то хоч випитесь. Ми так ще рихтуємося, бо то в неділю Великдень, будете з нами святкувати. А я вже мну бульбу, салат є, риба вже спеклася.

ВНУК: А ви далі казали, що плануєте десь їхати?

ВНУЧКА: Та у мене подружка в Литві є. То може туди, або ще подивимось, поки в Польщі, а якщо їхати, то от Балтія – аби десь ближче до нашого світу. Ближче до нашої границі.

Виходить Параскева, дивиться на жінок. Вкінці їх погляди перетинаються. Марія і Микола до неї підбігають. Параскева падає і помирає. Вкінці може заспівати хор. «Нехай сповняться уста наші» в обр. Бортнянського або Леонтовича.

*Липень – листопад 2023
Івано-Франківськ – Київ.*

П'єсу написано в рамках IV Лабораторії Драматургії Національної Спілки Театральних Діячів України за підтримки УКФ.